

O'zbekona tarbiyaning tarixiy va milliy asoslari, tarbiyada urf-odatlarni tutgan o'rni

Azizbek Hamidjon-o'g'li Qoraboyev
aqorboyev241@gmail.com
Namangan davlat pedagogika inistituti

Annotatsiya: Shaxs rivojlanib borar ekan uning rivojlanish jarayoniga tasi etuvchi olillarining asosiy bosqichlaridan biri bu tarbiya jarayonidir. Ushbu maqola orqaliy O'zbekistonda o'sib kelayotga yosh avlodni tarbiyaviy dunyoqarashiga o'zbekona milliy tarbiyaga ijobiy tasir ko'rsatuvchi omillar yoritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, ta'lim vositalari, ta'lim usullari, mukofotlar va jazolar

Historical and national foundations of Uzbek education, the role of traditions in education

Azizbek Hamidjon-oglu Qaraboyev
aqorboyev241@gmail.com
Namangan State Pedagogical Institute

Abstract: As a person develops, one of the main stages of the development process is the upbringing process. This article sheds light on the factors that have a positive impact on the educational worldview of the younger generation.

Keywords: education, educational tools, educational methods, encouragement and punishment

KIRISH

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng tarixiy haqiqat va adolatni tiklash, inson omilini vujudga keltirish davlat talabiga aylandi. Keyingi yillarda mamlakatimizda xalq ta'limi sohasida qabul qilinayotgan bir qator qonun. qaror va farmonlarida yosh avlodni tarbiyalash masalasiga jiddi e'tibor qaratib, ming yillar davomida yaratilgan xalqimiz qoni va joniga singiganqadimi va ma'naviy durdonalarga yangicha nazar bilan etibor bera boshlandi. Natijada milliy qadriyatlarimiz, an'analarimizning qadri ko'tarildi va e'tiborga olinishi tasdig'ini topdi. Ta'lim-tarbiya ishlariga xalqimizning eng ilg'or va zamonaviy hayotda o'zini oqlagan qadriyatlaridan maktab, oila va mehnat jamoalarida qo'llash, ulardan foydalanish kabi vazifalar hamisha dolzarb bo'lib kelmokda. Shu kunlarda ayniqsa, vatanparvarlik, millatlararo hamdo'stlik, ekologik tarbiyaga oid qadriyatlarni ta'lim-

tarbiya jarayonida tatbiq etish hozirgi yosh avlodni xalq pedagogikasining asosi bo'lgan xalqning pandnomalari asosida tarbiyalashni keng qo'llash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Dunyoda birqancha millat, qancha xalq bo'lsa hammasining o'ziga xos turmush tarzi, o'tmish hayoti va kelajagi bilan chambarchas bog'liq an'analar mavjuddir va shular orasida o'zbekona tarbiyaham o'ziga xos ahamiyatga ega. Bizning bugungi kundagi asosiy maqsadimiz yoshlarni o'zbekona milliy tarbiya asosida komil inson sifatida shakllantirishdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'zbek xalqining tarbiya jarayoni ko'p asrlik tarixga ega bo'lib, u milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an'analar hamda ma'naviy-axloqiy mezonlar asosida shakllangan. Tarbiya masalasi Sharq mutafakkirlari, asarlari va xalq og'zaki ijodi namunalari va zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda keng yoritilgan.

Sharq mutafakkirlaridan biri Abu Nasr Forobiy o'z asarlarida komil inson tarbiyasini jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida talqin etgan. Uning fikricha, tarbiya axloqiy poklik, aql-zakovat va ijtimoiy mas'uliyat uyg'unligiga asoslanishi lozim. Ibn Sino esa tarbiyada oilaning, muhitning va urf-odatlarining muhim o'rin tutishini ta'kidlab, bolani yoshligidan mehnatsevarlik va odob-axloqqa o'rgatish zarurligini ko'rsatib o'tgan.

O'zbek xalq pedagogikasida urf-odat, an'ana va marosimlar tarbiyaning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. A.Navoiyning asarlarida insonparvarlik, kattalarga hurmat, kichiklarga mehr, oqibat, halollik va vatanparvarlik kabi fazilatlar targ'ib qilinadi. Bu g'oyalar milliy tarbiyaning asosiy nazariy asoslarini mustahkamlab bergan.

Zamonaviy o'zbek pedagog olimlari - Q.Husanboev, B.Xodjayev, S.Nishonova, R.Mavlonova va boshqalarning tadqiqotlarida milliy tarbiya masalasi xar tomonlama alohida o'rganilgan. Ular tarbiya jarayonida milliy urf-odatlar, an'analar va marosimlardan samarali foydalanish yosh avlodda milliy o'zlikni anglash, ma'naviy barkamollikni shakllantirishga xizmat qilishini ilmiy asoslab berishgan.

Shuningdek, xalq og'zaki ijodi namunalari - maqollar, matallar, laparlar, ertaklar, dostonlar va marosim qo'shiqlari tarbiyada muhim ahamiyat kasb etadi. Ular orqali bolalarda yaxshilik va yomonlik, halol va harom, mehnat va dangasalik, yovuzlik va adolat kabi tushunchalar shakllantiriladi. Masalan, "Kattaga hurmat - kichiklarga izzat" kabi maqollar tarbiyaning asosiy axloqiy mezonlarini ifodalaydi.

Mustaqillik davrida milliy tarbiya masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. I.A.Karimov "Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch" va Sh.M.Mirziyoyev asarlarida milliy qadriyatlar asosida yosh avlodni tarbiyalash, urf-odat va an'analarni asrab-avaylash jamiyat barqarorligi va kelajak taraqqiyotining muhim sharti sifatida e'tirof etilgan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zbekona tarbiya tizimi chuqur tarixiy ildizlarga ega bo'lib, u xalqning asrlar davomida shakllangan milliy qadriyatlari, urf-odatlar va an'analari bilan chambarchas bog'liqdir. Tarbiya jarayonida oila, mahalla va jamiyat muhim ijtimoiy institutlar sifatida faol ishtirok etgan.

Aniqlandi-ki, o'zbek xalqining urf-odatlar (kattaga hurmat, kichikka izzat, mehmondo'stlik, mehr-oqibat, andisha, hayo) yosh avlodda axloqiy fazilatlarni shakllantirishda samarali tarbiyaviy vosita bo'lib xizmat qilgan. Ayniqsa, marosimlar (beshik to'yi, sunnat to'yi, nikoh marosimlari), xalq og'zaki ijodi (maqol, matal, ertaklar) va diniy-axloqiy qarashlar tarbiya mazmunini boyitgan.

Shuningdek, milliy tarbiya jarayonida ota-onaning shaxsiy namunasi, jamoa oldidagi mas'uliyat hissi va milliy o'zlikni anglash muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi. Urf-odatlar orqali tarbiya uzluksiz va tabiiy ravishda avloddan-avlodga o'tib kelgani kuzatildi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, o'zbekona tarbiya zamonaviy tarbiya tizimi uchun ham muhim manba bo'lib xizmat qilishi mumkin. Bugungi globallashtirish sharoitida milliy urf-odat va an'analarni tarbiya jarayoniga uyg'unlashtirish yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, ayrim urf-odatlar zamon talablariga mos holda qayta talqin etilishi lozim. Chunki tarbiyada faqat an'anaviy yondashuv emas, balki zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashgan milliy tarbiya modeli samaraliroq bo'ladi. Shu bilan birga, urf-odatlarining mohiyatini saqlab qolish, ularni shakllanmas, mazmunan yosh avlod ongiga singdirish muhimdir.

Shuningdek, mahalla institutining tarbiyadagi o'rni alohida e'tiborga loyiq. Mahalla orqali milliy qadriyatlar jamoaviy nazorat va hamjihatlik asosida yoshlar ongiga singdiriladi. Tadqiqot natijalari asosida aytish mumkinki, o'zbekona tarbiya tizimi nafaqat milliy, balki umuminsoniy qadriyatlarni ham o'zida mujassam etadi.

XULOSA

O'zbekona tarbiya xalqimizning ko'p asrlik tarixiy tajribasi, milliy qadriyatlari va ma'naviy merosi asosida shakllangan. Tarbiya jarayonida ota-bobolarimiz tomonidan yaratilgan urf-odatlar, an'analari, marosimlar va axloqiy me'yorlar muhim o'rin tutadi. Kattalarga hurmat, kichiklarga mehr, oila muqaddasligi, mehnatsevarlik, halollik, vatanparvarlik kabi fazilatlar o'zbekona tarbiyaning asosiy tamoyillari hisoblanadi.

Urf-odatlar tarbiya jarayonida yosh avlodni milliy ruhda voyaga yetkazish, ularning ongida milliy o'zlikni shakllantirish va jamiyatda munosib o'rin egallashiga xizmat qiladi. Bugungi globallashtirish davrida ham o'zbekona tarbiya va urf-odatlarini asrab-avaylash, ularni zamonaviy tarbiya tizimi bilan uyg'unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu orqali barkamol, ma'naviy yetuk va mustaqil fikrlovchi avlodni tarbiyalashga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. – Toshkent, 2017.
3. Alimuhamedov X. O'zbek xalq pedagogikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1997.
4. To'xtaxodjayeva M. Milliy tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2005.
5. Hamidjon o'g'li, Q. A. (2026). O 'RTA OSIYO DAVLATLARI O 'RTASIDA MILLIY TARBIYA SHAKLLANISHINING METODIK ASOSLARI. TADQIQOTLAR, 77(2), 146-150.
6. Hamidjon o'g'li, Q. A. (2025). PSIXOLOGIK XIZMAT FAOLIYATINI TASHKIL ETISHDAGI DOLZAB MUAMOLAR VA ULARNING ZAMONAVIY YECHIMLARI. AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING, 3(2), 730-734.
7. Hamidjon o'g'li Q. A. et al. MILLIY TARBIYA VA UMUMINSONIY QADRIYATLAR UYG'UNLIGI //TADQIQOTLAR. – 2026. – T. 77. – №. 2. – C. 141-145.
8. Kamolova, AOQ (2026). O'qituvchining shaxsiyati va uning pedagogik faoliyat samaradorligiga ta'siri. Fan, texnologiya va ta'lim akademik jurnali , 2 (4), 67-69.
9. Yuldashev, J., & Xayrullayeva, N. J. (2026). O 'qituvchi shaxsiyati ta'lim va tarbiya samaradorligining asosiy omili. Science and Education, 7(4), 580-585.
10. Mutalov, S. X. O. G. L., & Kamolova, A. O. Q. (2026). Bola tarbiyasida iqtisodiy va ekologik tarbiyaning ahamiyati va o 'rni. Science and Education, 7(2), 255-259.
11. Xayrullayev, M. M. O. G. L., & Kamalova, A. O. Q. (2024). Kimyo fanlarini o 'qitishda rolli o 'yinlardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari. Science and Education, 5(11), 187-190.